

en dator programmeras till att vända jolkningen undan för undan, så att den förändras till oigenkännlighet. De har arbetat med att manipulera med tonernas tids - och frekvensaxel. Ljudet tas från tidplanet och vänds till frekvensplanet, spelas och programmeras som tid för datorn. Därmed blir det förvringt och får stå för det imaginära.

I det shammanska medvetandetillståndet är inget som i det vanliga. Shamansens metoder kommer till användning när t ex ett maktdjur skall föras tillbaka till en sjuk människa, eller kanske i en annan svår kamp.

Den mesta informationen ligger här i basområdet. En dov stämma utvecklas i kontrast mot den omvända jolkningen. Över huvud taget är det dels i den djupa basen och i den höga diskanten som händelserna främst utvecklas. Däremellan är det som gott som stilla.

Mot slutet går ljudhändelserna allt mer ihop. Vägen tillbaka mot det vanliga medvetandetillståndet är påbörjad. Rösterna finns där, men en aning förvringad.

Trummans hårda enstaka slag slår sönder klangmattan och kallar shamanen tillbaka. Hans "själsfärd" är fullbordad, hans arbete utfört och han är tillbaka i den vanliga världen. I Rolf Enströms Tjiddjag och Tjiddjaggaise möts uttryck från den gamla samiska kulturformen med dagens uttrycksmöjligheter. Utifrån två helt olika sätt att kommunicera skapas nya betydelse i uttrycken, kanske att försöka fånga något av en gången tids verklighetsuppfattning och att fånga något av en värld,

där ödmjukheten och respekten för liv var en självklarhet, där shamanen stod i kontakt med de livgivande makterna, med växterna och djurens rådgare.

I stillheten efter Rolf Enströms musikdramatiska verk kan man inte låta bli att fundera över Jonas Edvard Steggo och hur han själv skulle reagera inför att hans jolkning av bl a Tjiddjag och Bänna haft en sån styrka att de kunnat få en ny funktion på gammalt vis; en betydelse genom beledsagandet av shamanen på hans färd i andra världar.

Inger Stenman

Tjiddjag & Tjiddjaggaise

Rolf Enström

Tjiddjag och Tjiddjaggaise är titeln på ett av Rolf Enströms musikdramatiska verk. Stycket som är komponerat för riksmiddet tillkom på beställning från Musikdramatiska gruppen vid Riksradiön och erhöll Prix Italia 1987.

Tjiddjag och Tjiddjaggaise är en fantasi kring en shamans färd i det shammanska medvetandetillståndet.

Rolf Enström har valt att försöka spegla färderna mellan olika världar med att arbeta med det som vi kan uppfatta som reellt och det som vi uppfattar som imaginärt. I det arbetet utgår han från spänningsförhållandet mellan uttryck i en gammal naturnära kultur och dagens teknikinriktade kultur.

Tjiddjags topp, aja-a, aja-a Tjiddjags topp van aja. Ibland var den i dimma val val och ibland var den i god sikt aja van, aja van.

Tjiddjag är ett fjällområde nordväst om Hornavan och Sädvajaur. Där har nomadiserade familjer flyttat i generationer med renarna. Där har de tagit emot både gott och ont i släktled efter

1987

21' 11"

släktled. Så också Steggosläkten som blev en utgångspunkt när Rolf Enström valde några voulleh från Arieplögsfjällen. Den inspelning som ligger till grund för verket gjordes 1953 med Jonas Edvard Steggo från Väijemjaur i Arieplög. Genom samtal och omkring 35 voulleh fick Mats

Arnberg, Israel Ruong och Håkan

Unsgaard ta del av hans liv och verklighet en vinterdag i december. Israel Ruong kände hans vänner och fjällområden väl.

Därför blev också jöjknigen öppen och frimodig.

Jöjkning är ett sätt att kommunicera med människor, natur och händelser i tiden och genom tiderna. Över små och stora avstånd, i ensamhet eller tillsammans med vänner.

Det är inget analytiskt, objektivt uttrycksätt. Det är erinringens konst. Man jöjkar någon eller något - man frammanar den nära vännen eller det som skall uttryckas. Där finns alltid en stark känslomässig bindning till det som jöjkas. Rytmerna, röstbehandlingen, gesterna, melodin, orden, mimiken och vokalisationerna, alla är de i olika hög grad viktiga ingredienser.

Vokalisationerna har många gånger ansetts vara nonsensuttryck, men de är viktigare än vad vi först tänker oss, även om de inte har ordens betydelse. De fyller en funktion i uppbyggnaden av den rytmiska konstruktionen, som i sin tur rymler den hemlighet som är en av kärnorna i jöjkningskonsten. Tillsammans ger delarna den förtäring och den elektrifierande intensitet som får människor att "se".

Jonas Edvard Steggo (född 1906) hade här förnången att förmedla de vidsträcktare renbetesområdena och det höga mäktiga fjället. I hans jöjkning finns respekten, ödmjukheten och framförallt vad fjället kan ge och ta av människorna.

Aja aa Bänu a a aja a aja vala

Det är markerna där vi förr i tiden höll till vāja aja

Där min fader höll till (med sina renar) ...

Rolf Enström har låst en fras i Steggos jöjkning av Bänu, en fras som sedan finns med och som bearbetades hela stycket igenom. Steggos familj levde nomadiv. Hans far var av fjällsamesläkt, men Riebnesströmmen tog honom. När han

drunknade stod familjen och renarna utan husbonde. Hustrun och barnen fortsatte med fjällenskötsel ytterligare ett par år innan de bosatte sig i området norr om Skellefteälven. Steggos mor kom ursprungligen från det området, och där levde de senare som skogssamer. När Jonas Edvard Steggo jöjkade i 50-talsinspelningen, gav han uttryck för sitt sätt erinra sig. Men det handlade inte om nostalgiska minnen, utan mer uttryck för ett kraftfullare liv. Kanske förstås jöjkningsarna bäst av den som känner jöjkaren, hans kulturtradition, vänkrets och liv - vandringarna, renarna, renkon, kalvarna, sommarlandet, fjällen, älvarna, sjöarna, vinterlandet och skogen - kanske också av den som vet hur dessa företeelser även förstås av andra jöjkarer.

När Rolf Enström väljer Tjidtyg och Tjidtyggasess voulle till sitt musikdramatiska verk, då väljer han uttryck, jöjkningsar, som kan tänkas ha följt shamanen på hans färd. Men Steggo själv, jöjkningskonsten i stort och dessa fjälljöjkningsar har egentlig eller avgörande anknytning till den samiska religionen, den som slogs sönder när kristna

företärdare sändes ut till norra landen för att under 1600- och 1700-talen kristna samerna. Rester av den gamla tiden har visserligen levt kvar i myter, sagor, sägner

och till en viss del i jöjknigen, men jöjkningsens skilda funktioner ger olika typer av uttryck: att jöjka barnet till ro har varit en sak, att jöjka humoristiskt för underhållning i vänskapskretsen en annan, att jöjka för att lugna en orolig renhjord

vid vallningen en, liksom att skrämma den stora käffen (vargen), eller att bryta en ibland tung ensamhet på fjället genom att jöjka vänner och släktingar. Uttrycken och funktionerna har varit många och skiljer sig åt i de olika traditionsområdena i Sapmi-Sameland.

I Rolf Enströms verk ges Steggos ålderdomliga voulleh nya betydelse och funktioner samtidigt som storheten i den autentiska jöjknigen bibehålls. Det är särskilt genom den grova röst-

behandlingen som fjällets makt, farlighet och styrka kommer till uttryck. Allt förstärks i de korta melodiska motiven.

Den respekt som finns för fjället överförs här till gälla nåden. Jöjknigen får stå som symbol för alla shammans riktningar i världen. Tjidtyg och Tjidtyggasess kan indelas i två delar, som står i en sorts motsatsförhållande till varandra.

Trumman och Steggos jöjkning inleder den första delen där de igenkännbara ljuden presenteras i det sk vanliga medvetandetillståndet. Den mäktiga jöjknigen används som en sorts makt-sång för att ingjuta mod och styrka av det slag, som krävs inför shammanskt arbete i andra världar, bortom det vanliga livet.

För nåden i den gamla tiden var förmodligen både den religiösa jöjknigen och trumman viktiga hjälpmedel, liksom offerandet, i kontakten med övernaturliga makterna. Nåden hade det tunga ansvaret att stå som medlare mellan dem och människorna. Trummor, skallror och krattsånger har använts också inom andra shammanska riktningar.

Verket präglas av stor dynamik. För att följa de stora ljudhändelserna i de svaga parterna och i basområdet får vi skärpa uppmärksamheten. Jöjknigen finns där hela tiden, men förvängs allt mer mot oigenkänlighet.

I närmanden av den andra världen kommer en elgitarr in i bilden. Den hanteras och bearbetas av Sören Runolf och skapar en växande intensitet före inträdet i det transcendenta tillståndet.

Shamanens upplevelser är som drömmar, men i dem styr han själv medvetet sina handlingar. Med en klockklang öppnas en annan värld, där tiden har upphört att existera. För att ge intryck av att tiden inte längre existerar har Rolf Enström tagit hjälp av FFT (Fast Fourier Transform) och en av Paul Pignon vid EMS utarbetad metod, som går ut på att - enkelt uttryckt -